

Ελπίδες και παγίδες: Ο ρόλος των παιδικών βιβλίων στη διαπολιτισμική εκπαίδευση

Κώστας Μάγος

*Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής
Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*

Διαπολιτισμική εκπαίδευση

- Η εκπαίδευση που προωθεί τον σεβασμό απέναντι σε όλες τις διαστάσεις της ετερότητας, καλλιεργώντας όχι μόνο την επιφανειακή γνωριμία, αλλά την ουσιαστική αλληλεπίδραση με τον 'άλλον'.
- Διαπολιτισμική, Πολυπολιτισμική, Αντιρατσιστική εκπαίδευση

Διαπολιτισμική (παιδική) λογοτεχνία

- ο όρος «διαπολιτισμική λογοτεχνία» μπορεί να αναφέρεται σε τρία διαφορετικά πεδία/σκοπούς:
 - α) στην παρουσίαση λογοτεχνικών έργων διαφορετικών πολιτισμών (συλλογές παραμυθιών από διάφορες χώρες κ.ά)
 - β) στην ευαισθητοποίηση κατά των εθνοπολιτισμικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων
 - γ) σε γενικότερα θέματα σχετικά με την διαφορετικότητα (ειδικές ανάγκες, έμφυλες διαφορές κ.ά)
- «Σχετικά με το τι ορίζεται διαπολιτισμική λογοτεχνία υπάρχουν διαφορετικές ιδεολογικές προτεραιότητες και ενδεχομένως διαφορετικές πολιτικές στοχεύσεις». (Κανατσούλη, 2002: 32)

Διαπολιτισμική (παιδική) λογοτεχνία

«**Παράθυρα**» γιατί μέσα από αυτά τα παιδιά μπορούν να δουν τους τρόπους ζωής των μελών διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

«**Καθρέφτες**» γιατί εκτός από τη θέαση του διαφορετικού «άλλου», τα παιδιά μπορούν μέσα από τα υλικά να κατανοήσουν καλύτερα και το δικό τους πολιτισμό, να ανακαλύψουν ομοιότητες και διάφορες με άλλους πολιτισμούς, να αναζητήσουν και να ερευνήσουν επιμέρους μη κυρίαρχες διαστάσεις του πολιτισμού που ανήκουν.

Μέσα από την παραπάνω διαδικασία τα διαπολιτισμικά παιδικά βιβλία μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να διακρίνουν στερεότυπα και προκαταλήψεις που έχουν ήδη επηρεάσει την ματιά τους απέναντι στον κόσμο.

Ελπίδες για...

- την ευαισθητοποίηση των παιδιών απέναντι στην ετερότητα (ανοικτό μυαλό & καρδιά)
- την ανάπτυξη διαπολιτισμικής ικανότητας και ενσυναίσθησης
- την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης σε ζητήματα κοινωνικών ανισοτήτων και κοινωνικής αδικίας
- την καλλιέργεια του κοινωνικού ακτιβισμού

Είναι σημαντικά...

- Η επιλογή του κατάλληλου βιβλίου
- Ο ρόλος του ενηλίκου (εκπαιδευτικού/γονιού)
- Οι συνοδευτικές δραστηριότητες

Σημεία ελέγχου για την επιλογή παιδικών βιβλίων
(Siraj-Blatchford, 1994, Rethinking our Classrooms, 1994, Finazzo στο
Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999, Norton, 2007)

- Στην ιστορία: για τον τρόπο περιγραφής των μελών της κυρίαρχης εθνοπολιτισμικής ομάδας και των άλλων ομάδων
- Στις εικόνες: για στερεοτυπικές απεικονίσεις
- Στον τρόπο ζωής: για το αν απεικονίζεται αντικειμενικά η καθημερινή ζωή των διαφόρων ατόμων και ομάδων.
- Στις σχέσεις των ατόμων: για το αν υπάρχει ισοτιμία στις σχέσεις και στους ρόλους
- Στους ήρωες: για ποιο λόγο θαυμάζονται και αναδεικνύονται.

- Στις επιδράσεις στην αυτοεικόνα του παιδιού: για το πώς απεικονίζονται τα άτομα με ετερότητα, ποια πρότυπα προβάλλονται.
- Στις χρήση πολιτισμικά φορτισμένων λέξεων: όπως «πρωτόγονος», «άγριος», «μαύρος»
- Στον συγγραφέα: προηγούμενες δουλειές, γενικότερες ιδεολογικές θέσεις
- Στον εκδοτικό οίκο: ποιοτικός έλεγχος, λειτουργία επιτροπών
- Στην ημερομηνία έκδοσης: βιβλία με παλιά χρονολογία έκδοσης είναι περισσότερο πιθανόν να αναπαράγουν στερεοτυπικές αντιλήψεις.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

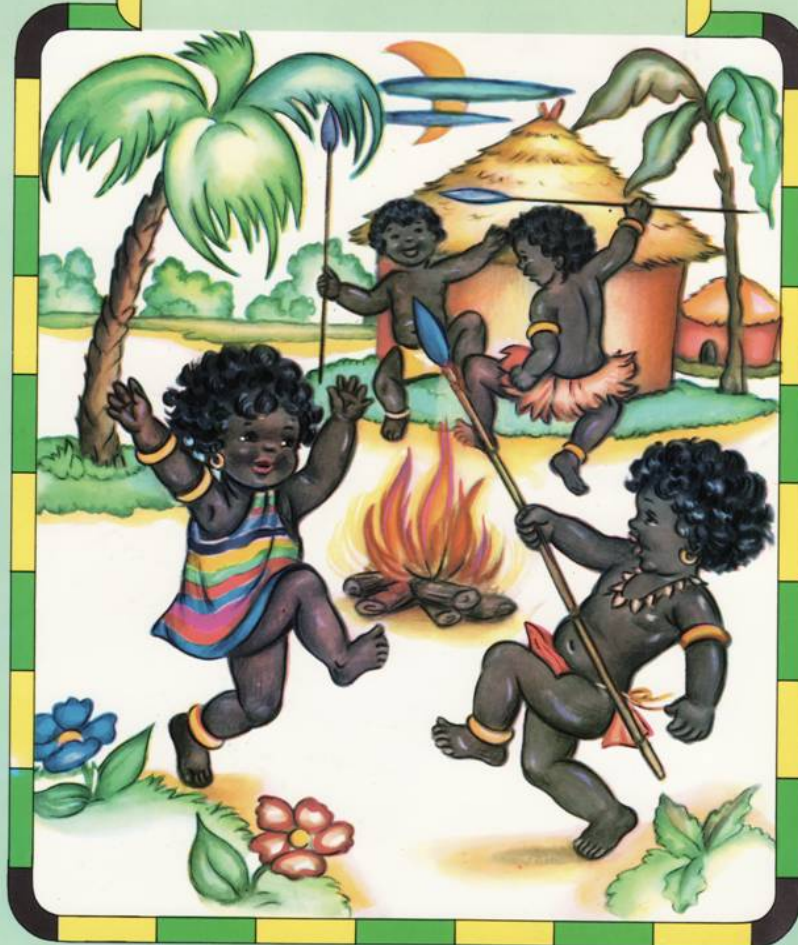
- Διαπολιτισμικά ικανός εκπαιδευτικός
- Επιλέγει κατάλληλα βιβλία
- Κινητοποιεί το ενδιαφέρον
- Αξιοποιεί κατάλληλες δραστηριότητες
(συζήτηση, δραματοποίηση, εικαστικές δραστηριότητες κ.ά)

Παγίδες για...

- Εξωτικοποίηση, φολκλωρισμό (επιφανειακή/μη αντικειμενική παρουσίαση)
- Εθνοκεντρισμό, αφομοίωση
(ο 'δικός μας' πολιτισμός είναι ο καλύτερος)
- Ηρωοποίηση
(αποδοχή του 'άλλου' μόνο ύστερα από μια 'ηρωική πράξη')
- Οίκτο αντί για ενσυναίσθηση
(αχ, τα καημένα...)

ΓΝΩΡΙΖΩ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΔΙΑΣΚΕΔΑΖΟΝΤΑΣ

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΤΑΜ-ΤΑΜ

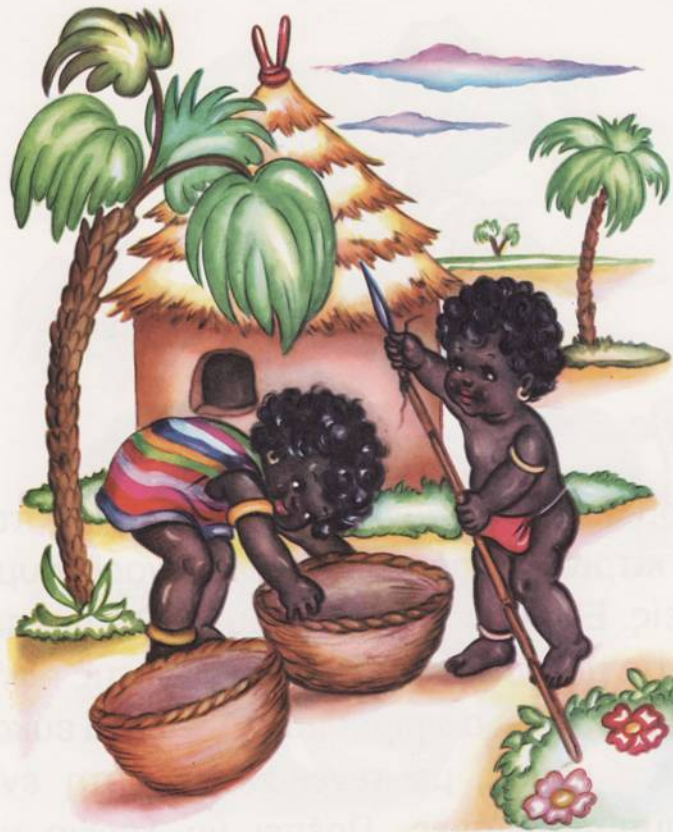
ΠΑΤ.ΜΑΤ.ΥΟΤ.ΑΡΩΜ.ΗΤΑ.

Η Αλόμα κι ο Αλής είναι δυο όμορφα αρσάκια, με κατάμαυρα, σγουρά μαλλιά και δόντια κάτασπρα. Όλη την ημέρα γυρνάνε σχεδόν γυμνά. Ζούνε στον τόπο όπου ο ήλιος είναι πολύ ζεστός, δε ρίχνει ποτέ χιόνι και δεν κάνει ποτέ κρύο.

Ο Αλής παίρνει ένα μακρύ καλάμι και δένει στην άκρη του μια μύτη τενεκεδένια. Θα πάει να μαζέψει μπανάνες μ' αυτό.

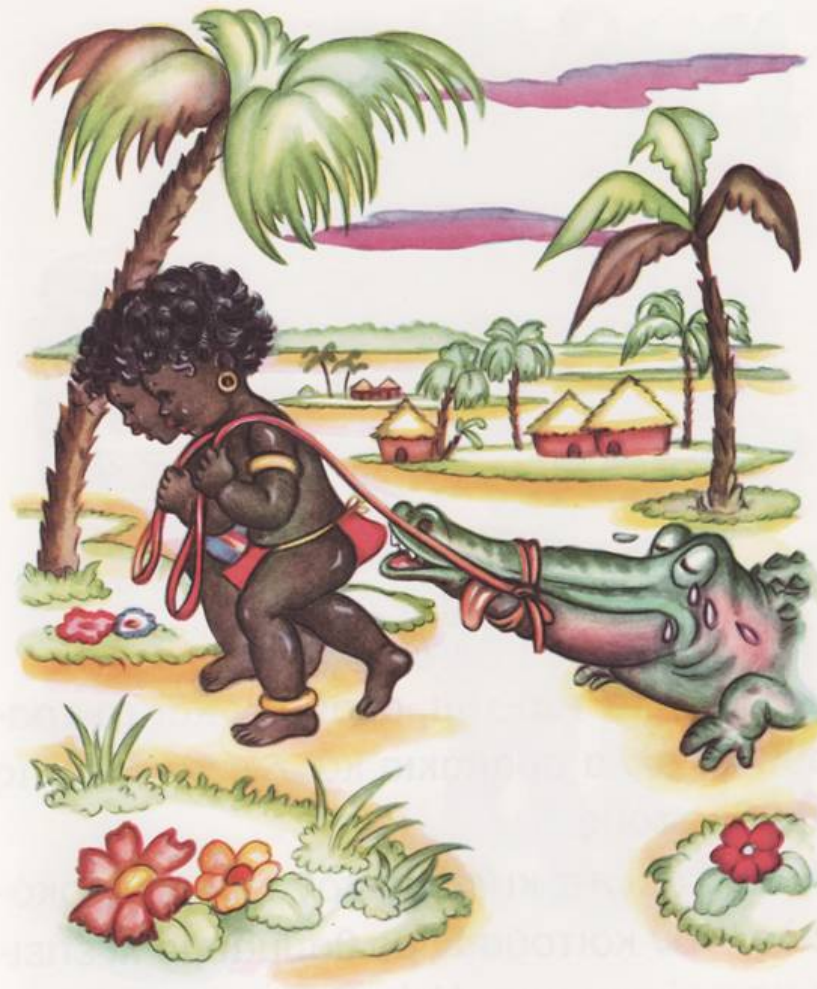
Η Αλόμα ετοιμάζει τα πανέρια, για να βάλουν μέσα τις μπανάνες.

—Θα μαζέψουμε μπανάνες, ώσπου να βασι-

λέπει ο ήλιος, λέει ο Αλής.

—Είμαι έτοιμη, λέει η Αλόμα. Και παίρνει
τα πανέρια για να πάει μαζί του στο δάσος
με τις μπανανιές.

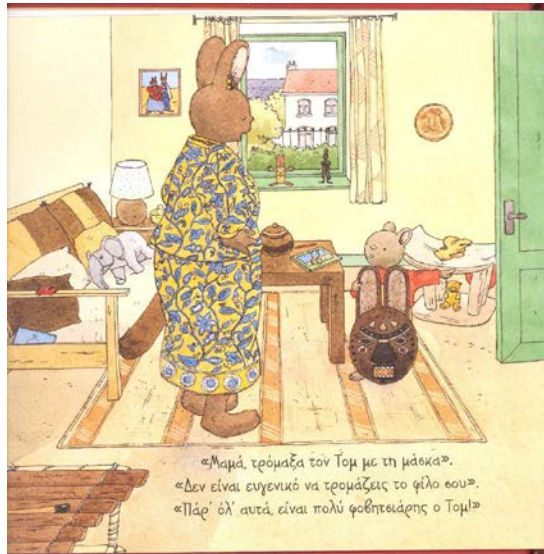
Πιάσαμε τον κροκόδειλο
στην ακροποταμιά,
ελάτε να χορέψουμε,
κορίτσια και παιδιά.

Αγαπώ πολύ τον Μάνι. Είναι ο καλύτερός μου φίλος.
Σήμερα θα πάω σπίτι του και θα μείνω εκεί το βράδυ.
Έχω φέρει τις πιτζάμες μου, την οδοντόβουρτσά μου και το νάνι μου.
Η μαμά του Μάνι μου λέει: «Καλώς ήρθες, καλέ μου Τομ».

Ο Μίνι με φωνάζει: «Έι, Τομ, έλα να δεις τα μουσικά όργανα του μπαμπά μου!
Υπάρχουν πολλά. Ο Μίνι μου εξηγεί:
«Αυτά είναι τα ταμ ταμ. Τα μεγάλα είναι τύμπανα. Κι εκείνο είναι το νεζέμπε»
«Αυτά τα μεγάλα είναι για τους μπαμπάδες. Και τα μικρά για μας.»

«Μαμά, τρομάξα τον Τομ με τη μάσκα».
«Δεν είναι ευγενικό να τρομάξεις το φίλο σου».
«Πάρ' όλ' αυτά, είναι πολύ φοβητσιάρης ο Τομ!»

Έρευνα

Συμμετείχαν: 44 νήπια δύο τάξεων δημόσιων νηπιαγωγείων του Νομού Λάρισας

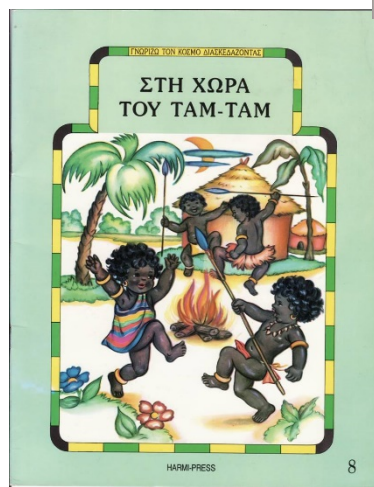
Κεντρικό ερευνητικό ερώτημα: Πώς επηρεάζουν τις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας πέντε συγκεκριμένα βιβλία, τα οποία στο περιεχόμενό τους εστιάζουν, με διαφορετικό το καθένα τρόπο, θέματα σχετικά με την ετερότητα;

Ερευνητικά Ερωτήματα

- 1) Με ποια κριτήρια παιδιά προσχολικής ηλικίας αξιολογούν πέντε συγκεκριμένα βιβλία, τα οποία στο περιεχόμενό τους εστιάζουν, με διαφορετικό το καθένα τρόπο, θέματα σχετικά με την ετερότητα (άρα ανήκουν στο χώρο της πολυπολιτισμικής λογοτεχνίας);
- 2) Πώς επηρεάζονται οι αντιλήψεις των παιδιών από «κατάλληλα» και «μη κατάλληλα» για διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση, σύμφωνα με τα διεθνώς προτεινόμενα κριτήρια, βιβλία;

Τα βιβλία

- «Το Χαρούμενο Λιβάδι» (συγγραφέας: Φυλλιώ Νικολούδη, εικονογράφος: Σοφία Φόρτωμα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000).
- «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρος του» (συγγραφέας: Odile Weulersse, εικονογράφος: Rebecca Dautremer, εκδ. Παπαδόπουλος, 2009)
- «Ένα και Επτά» (συγγραφέας: Gianni Rodari, εικονογράφος: Vitoria Facchini, εκδ. Καλειδοσκόπιο, 2007)
- «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!» (συγγραφέας – εικονογράφος: Λήδα Βαρβαρούσουση, εκδ. Παπαδόπουλος, 2002).
- «Στη χώρα του Ταμ-Ταμ» (συγγραφέας: Jolanda Colombini-Monti, εικονογράφος: Mariaria, εκδ. Harmi-Press, χωρίς χρονολογία).

Η επιλογή των παραπάνω βιβλίων έγινε με κριτήριο να αντιπροσωπεύουν, κατά το δυνατόν, τη μεγάλη ποικιλία βιβλίων που διατίθενται στην ελληνική αγορά και έχουν ως θέμα την ετερότητα. Η αντιπροσώπευση αφορούσε:

- την προέλευση (βιβλία Ελλήνων συγγραφέων: 2, μεταφρασμένα στα ελληνικά βιβλία:3),
- το περιεχόμενο,
- την εικονογράφιση,
- το μέγεθος,
- την ημερομηνία έκδοσης
- την ανταπόκριση στα κριτήρια επιλογής βιβλίων για διαπολιτισμική (βιβλία-ελπίδες: 3, βιβλία-παγίδες: 2)

Συμπεράσματα

- Το θέμα της ετερότητας είναι ενδιαφέρον για τα παιδιά. Έχουν ήδη διαμορφωμένη άποψη την οποία θέλουν να συζητήσουν.
- Εύκολα μπόρεσαν να κάνουν την μεταφορά από το φυσικό περιβάλλον (Χαρούμενο Λιβάδι) στο ανθρωπογενές περιβάλλον (τάξη/γειτονιά). Σε αντίθεση οι αφαιρετικές εικόνες και λόγος (Ένα και επτά) μπέρδεψαν τα παιδιά.
- Έκφραση έντονων στερεοτυπικών αντιλήψεων. Απαραίτητη η συζήτηση και η επεξεργασία στην τάξη (Στη χώρα του ταμ ταμ)
- Το στοιχείο της περιπέτειας και του χιούμορ αναδείχθηκε ως το βασικό κριτήριο στις προτιμήσεις των παιδιών (Ο Νασρεντίν κι ο γάιδαρός του, Προσοχή, το πρόβατο δαγκώνει)
- Όσο πιο εύκολη η ταύτιση με τους ήρωες τόσο μεγαλύτερη η προτίμηση των παιδιών. Έκφραση αμφιθυμίας στην περίπτωση 'αμφισβητούμενων' ηρώων (Στη χώρα του ταμ ταμ).

- Βιβλία-ελπίδες: το επιθυμητό
- Βιβλία-παγίδες: μπορούν μέσα από την κατάλληλη συζήτηση να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των παιδιών.
- Τα παραδοσιακά παραμύθια, αν και περιέχουν στερεότυπα τα οποία χρειάζεται να συζητηθούν με τα παιδιά, αποτελούν κείμενα διαχρονικής και παγκόσμιας αξίας.

- «Όπως γελάμε εμείς με την ιστορία του Ναστρεντίν μπορεί κάποιος να γράψει μια αστεία ιστορία και για μας;»

Ερώτηση μαθητή κατά τη διάρκεια της έρευνας στο πλαίσιο της συζήτησης μετά την ανάγνωση του βιβλίου «Ο Ναστρεντίν κι ο γάιδαρός του».

Αναστοχαστική ερώτηση, κριτική σκέψη, το βιβλίο ως παράθυρο και καθρέφτης